

INTERPRETATION OF THE SPIRITUAL AND SPIRITUAL WORLD IN NATURAL AND HUMAN RELATIONS

Ravshanov Hamro¹

School No. 56, Denov district

KEYWORDS

nature and man, spiritual
nightmare, beach, conflict

ABSTRACT

This article describes the artistic expression of spirituality and spiritual nightmares in human and natural relations depicted in the works of Normurod Norqobilov, a major representative of modern Uzbek literature. As a result of man's attitude toward nature, his inner nightmares, changes in people, the moral and ethical world of heroes, and their worldviews have been analyzed from a literary point of view.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7199113

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher of native language literature, School No. 56, Denov district, Uzbekistan

TABIAT VA INSON MUNOSABATLARIDA MA'NAVIY-RUHIY OLAM TALQINI

KALIT SO'ZLAR:

tabiat va inson, ruhiy kechinma, pyezaj, konflikt

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek adabiyoti yirik vakili Normurod Norqobilovning asarlarida tasvir etilgan inson va tabiat munosabatlarida ruhiyati va ruhiy kechinmalarining badiiy ifodasi talqin etilgan. Insonning tabiatga munosabati, ichki kechinmalari natijasida, insonlardagi o'zgarishlar, bu munosabatlar asnosida qahramonlar ma'naviy-axloqiy olami, ularning dunyoqarashlari adabiyotshunoslik nuqtaiy nazaridan tahlilga tortilgan.

Ommaviy harakatlar rivojlanib borayotgan hozirgi XXI asrda bir kishining, alohida insonning olamga ta'sir ko'rsatish imkoniyati keskin oshib bormoqda. Lekin inson tabiatning ajralmas qismidir. Insonni qurshab turgan tabiat, uning paydo bo'lishi va rivojlanish qonuniyatlarini falsafiy nuqtai nazardan fahmlash, ilmiy bilish bilan bir qatorda inson va tabiat munosabatlarining badiiy talqini, inson ruhiyatida tabiatning o'rni, inson psixologiyasi, ma'naviyatida hayvonot, nabotot, jamodotning tutgan o'rni beqiyosdir. Inson ba'zi hollarda tushkun holga tushib qolganda, o'zini yolg'iz qolishini xohlab qoladi. Atrofida odamlar, do'stlari ko'p bo'lsa ham o'zini dardiga malham topolmay qoladi. Shunday paytlarda tabiat qo'ynida (tog'-u daryo bo'yida, dengizning sohilida,) sayr qilinganda o'zi izlab yurgan halovatni topganday, o'ziga nima kerak ekanligini tushunganday bo'ladi. Hozirgi o'zbek nasrida inson va tabiat munosabatlari haqida bir qancha fikrlar yuritiladi va ular ijodidagi adabiy asarlariga to'xtalib o'tamiz. Shukur Xolmirzayev "Bandi burgut", "Qushlar qishlovdan qaytdi", "Quloqcho'zma", "Omon ovchining o'limi" hikoyalari. Tog'ay Murod "Otamdan qolgan dalalar", "Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi" romanlari. Mengniyoz Safarov "Ayrishoh" qissa va hikoyalar to'plamida inson va tabiat munosabatlari juda mohirona tarzda ifodalangan.

Yozuvchi Normurod Norqobilovning "Tog'dagi yolg'iz odam" qissasi tahlil va talqin qilinar ekan, asar qahramonlari, epizodlari va obrazlari o'zi alohida majoziy ma'no bildirishi tushuniladi. Asarda inson va tabiatning o'zaro ruhiyati uyg'unlashib ketgandek. Asar qahramonlarini tabiatga bo'lgan o'y-xayoli, dunyoqarashi, fikrlashi, tushunchasiga qarab ikki guruhga ajratilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Birinchi toifa guruhiga Omonali, Gulasal, Tog'begi, Irina kabi obrazlar tabiatga bo'lgan jonkuyarligi, tabiatni asrashga bo'lgan ishtiyoqi, unga bo'lgan mehri va tabiat bilan ruhan uyg'unlashib ketishi bilan yaqqol ajralib turadi. Ma'lumki asarda tasvirlanayotgan har bir obrazning o'z badiiy vazifasi, adib badiiy niyatiga hamohang harakat maydoni bo'ladi. Yozuvchi Gulasal obrazi orqali Omonalining ruhiyatdidagi hayvonot, nabotot, jomodotga hayrat ko'zi bilan qarovchi qalb bulog'ini qayta ochib yuboradi. Omonali Gulasal bilan bo'lib o'tgan vaqt oralig'ida tabiatga boshqacha ko'z

bilan qaraydigan, boshqacha fikrlaydigan insonga aylanadi. Ayniqsa uning Hamidqul oqsoqolning Oqmanglayni ovlash haqidagi iltimosidan so'ng o'y – fikrlariga e'tibor qaratilsa Omonalining ruhiyati tabiat bilan uyg'unlashib ketganiga guvoh bo'linadi. "Oqmanglay qorli tog'lardagi sanoqli qoplonlardan biri ekani va uni avaylab-asrash lozimligi xususidagi biror kimsaning boshiga kelmaydi. Bu qo'riqxonada mutasaddilari, jumladan, Meliqul tog'begining tashvishidek, qishloq ahli bu masalaga o'gay ko'z bilan qaraydi."²

Parchadan shu ma'lumki inson psixologiyasida tabiatga berish emas, balki olishdek istak hukmronlik qiladigan insonlar talaygina topiladi. Voqelar rivojida biz bunga amin bo'la boramiz. "Obrazli yo'sinda aytganda, sarxadsiz qo'riqxonada xududi kishilar uchun go'yo begona bir bog' - har kim chog'i va uquvi yetguncha bu tog'dan ko'proq meva o'marish payida boladi. Bu ishda ular qanoatni bilishmaydi, "insof" degan tushunchani negadir unutib qo'yishadi. Syujetlar ketma-ketligiga e'tibor qilinganda Omonali va Asilbekning ziddiyati nimadan kelib chiqqani ma'lum bo'ladi. Omonali jondan sevgan Gulasal Asilbek tufayli, uning jirkanch maqsadi tufayli o'zini ximoya qilaman deb Oqartoshga tushib ketishi natijasida vafot etadi. Shu o'rinda irim-sirimga ishonadigan odamlar tomondan Oqartoshning har yili qonsirashi haqida eshitgan qiz o'zining falsafiy qarashi bilan yana bir bor ajralib turadi. "U birda Oqartoshni qonsirab, har yili qurbonlik talab qilishi haqida qizga aytganida, Gulasal kulib, yoq, biz tabiatning emas, extiyotsizlikning qurboni bo'lishimiz mumkin degandi."³ Ha Gulasal ham tabiat talabi bilan emas, balki o'zining aytganidek extiyotsizlik qurboni bo'ladi. Yozuvchining mahorati shundagki asar qahramonlari va obrazlarni bir biriga konfilikda va parallel holatda qo'llaydi. Insonniy tuyg'ularni e'zozlash, ardoqlash va extirom qilishda Omonali psixologiyasiga konflikt tarzda Asilbek obrazi qiyoslanadi. Asilbek o'z nafsini qondirish uchun eng yaqin do'stini ayoliga tajavuz qilib, o'zining aybini qasos oldim deya yolg'on gapirishi va bu qilmishlari natijasida bir begunoh qizning fojiaiy halok bo'lishi bilan yakun topishi, Omonali bilan yuzma-yuz bo'lganda faqat o'zining nomini oqlamoqchi bo'lishi, aybdorlikni his qilmasligi bo'lsa, Omonali va Oqmanglay ruhiyatini parallel tarzda tasnif qilinadi. Tabiatni jonli seva oladigan, tabiat bilan ruhan uyg'unlashib ketgan Gulasaldan ayrilgach odamlar orasida yolg'izlanib qoladi. Qissada yana shunga urg'u berilganki, noyob hayvonlarni yani oxirgi vaqtlarda yo'qolib ketish xavfidagi hayvonlar turiga kiruvchi qor qoplari haqida hech kim qayg'urmaydi. Odamlarga ziyoni tegmasa bo'ldi. Bunga misol sifatida Omonalining quydagi o'y-xayoli orqali bunga kim sababchi ekanni bilsa bo'ladi. "Qisqasi, tog'ning qaysi bir puchmog'ida o'z maylida yurgan qoplon Omonali uchun o'lja emas, balki Asilbekka o'xshash yomon o'roqchilar tomonidan payxon qilinmasligi uchun ko'klab turgan maysalar orasidan avaylab yulib tashlanishi lozim bo'lgan yovvoyi bir o't edi. Qishloqda chorvasi yilning iliq faslida tog'dan beri tushmaydigan odam borki, qoplonga ko'z tikkan, tezroq uni bir yoqli bo'lishini istaydi. Qolganlar esa shunchaki xangomatalab, qani, Omonali bu ishni eplay oladimi – yo'qmi deganday. Xullas, jo'yali bir fikr yurituvchidan ko'ra, tomoshabin ko'p. Oqmanglay qorli tog'lardagi sanoqli qoplonlardan biri ekani va uni avaylab-asrash lozimligi xususidagi

² Norqobilov.N.,Tog'dagi yolg'iz odam".Toshkent,,O'zbekiston".2011.25-b

³ Norqobilov.N.,Tog'dagi yolg'iz odam".Toshkent,,O'zbekiston".2011.37-b

o‘y biror kimsaning boshiga kelmaydi.”⁴.

Inson yaralibdiki, tabiatdan o‘ziga zarur barcha xomashyolarni oladi, oziq-ovqat mahsulotlari, kiyim-kechak deysizmi, qurulish materiallari hammasini tabiatdan oladi. Ammo tabiatdan o‘zga zarar yetsa tezlik bilan qasos olishga harakat qiladi. Lekin bo‘layotgan voqea va hodisalarga o‘zi sababchi ekanligini o‘ylab ko‘rmaydi. Oddiy misol tog‘li qorda yashaydigan qor qoplani nega tog‘dan quyiga endi, nega suruvdagi qo‘ziga xujum qildi. Biologik bilimlarga asoslangan holda shunday xulosa mavjudki qoplon yirtqich hayvonlar turiga kiradi va baland tog‘larda yashaydi. Qoplonlar asosan yovvoyi hayvonlar, kiyik, tovushqon (yovvoyi quyon), paranda va boshqa hayvonlarni ovlaydi. Shunday ekan nega Hamidqul oqsoqolni suruviga xujum qildi. Bunga Omonalining quydagi fikri javob bo‘ladi. “Mabodo odam bolasi bilan yovvoyi hayvonlarni yuzlashtirishning iloji bo‘lganidami, qoplon deganlari odamni kurakda turmaydigan qator kirdikorlarini ochib, birma-bir sanab tashlagan bo‘lardi. U shunchaki gapirmagan, balki ajdodlari xotirasida jamlangan quydagi ma‘lumotlarni pesh qilib so‘zlagan bo‘lardi, derdiki, sizlar bu tomonga kelgunga qadar tog‘lar kiyikka to‘la, daryo bo‘ylari qunduzga serob, o‘tloqlarga g‘ujg‘on o‘ynagan turli yerteshar jonivorlarning son-sanog‘i yo‘q edi. Sizlar kelib bariga qiron keltirdilaring. Yaylov to‘la qo‘ylaring bo‘la turib, eti mazali deya kiyiklarni otdinglar, moyi dardga davo deya qunduzlarni qurutdinglar, olachipor mo‘ynamizga havaslaring kelib bizga chang soldilaring. Oqibat, biz o‘ta sanoqli qoldik, bu yoqda kiyiklar kamayib, qunduz deganlari osmondagi yulduzlarday, unda – bunda ko‘zga chalinadigan bo‘lib qoldi. Tog‘da emagimiz kamayib qolgach, yendi olgan qarzlaringni qaytaringlar, deya suruvlaringdan atigi bittagina qo‘zini o‘margandim, shuni ham ko‘p ko‘rdilaring.”⁵. Yozuvchi yuqoridagi fikrlarni Oqmanglay tilidan aytgan bo‘lsada, aslida inson faqat hayvonot va nobotot dunyosi bilan cheklanib qolmaganini, balki azal – azaldan uning bir – biri bilan ham yovlashib kelganini ta‘kidlab, bunga misol sifatida choqqidagi xarobalarni ko‘rsatib maqtanmoqchi bo‘lgan Omonaliga Gulasalning bildirgan quydagi fikrlari e‘tiborga molik. “Siz meni tanganing bir tomoniga razm solishga undayapsiz, - degandi qo‘rg‘on xarobasiga shunchaki bir qarab qo‘yib Agar uning ikkinchi tomonini o‘girib qaraydigan bo‘lsak, bu kabi xarobalar timsolida insoniyatning johilligi va nodonligi, qolaversa, yovuzligini ko‘rish mumkin.”⁶.

Inson ong ostida mavjud bo‘lgan “men”ligi” sabab ko‘plab konfliktlarga boradi, o‘z manfatlari yo‘lida hech narsada tap tortmaydi. Hattoki bir – bir bilan ziddiyatga borib urush, talon – taroj qilish, ozod insonlarni qul qilishdan ham qaytmaydi. Buning yorqin dalili sifatida cho‘qqidagi qo‘rg‘on xarobasi keltiriladi.

Normurod Norqobilov asarlarini o‘qib, asarlarda inson va tabiat, ayniqsa inson ruhiyatiga alohida urg‘u berilgan. Asar qahramonlari ruhiyatidagi ichki kechinmalarga mos tarzda peyzdan, tabiat tasviridan unumli foydalangan holda inson ruhiyatidagi o‘zgarishlarni tabiat tasvirlari orqali yanada badiiylikni pafosini oshiradi.

⁴ Norqobilov.N.,Tog‘dagi yolg‘iz odam”.Toshkent,,O‘zbekiston”.2011.25-b

⁵ Norqobilov.N.,Tog‘dagi yolg‘iz odam”.Toshkent,,O‘zbekiston”.2011.26-b

⁶ Norqobilov.N.,Tog‘dagi yolg‘iz odam”.Toshkent,,O‘zbekiston”.2011.46-b

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish-xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir / Xalq so'zi. 2017. 4 avgust.
2. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma'ruzasi. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir// Xalq so'zi, 2017-yil, 4 avgust.
3. Norqobilov N., „Tog'dagi yolg'iz odam“. Toshkent, „O'zbekiston“. 2011. 276-b.
4. Quronov D., „Adabiyot nazariyasi asoslari“. Toshkent: Akademiya nashri, 2018. 460-b.
5. Rasulov A., „badiiylik – bezavol yangilik“, „Sharq“ nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati, 2007. 370 -b.
6. Norqobilov N. „Zangori ko'l: Hikoyalar“, - T. „Yulduzcha“ nashriyoti. 1987-y. 170-b
7. Normatov U. Ijod sehri: -T.; Sharq – 2006. 230- b